

Az érzelmek és emlékezés párhuzamai

Rott József: *A ragaszkodás mámore*, Napkút, Bp., 2012

Irodalmi frazeológia nélkül egyszerű olvasónak nehéz szólni egy regényről, hiszen az egyszerű olvasmányélmény önmagában nehezen kommunikálható. Rott József alkotása szokatlan ajánlása miatt keltette fel a figyelmemet. Az érzelmekről írott műveik nyomán a szerző a könyvet Heller Ágnesnek és a nemrég elhunyt Ranschburg Jenőnek ajánlja. Ez valamilyen pszichologizálást sejtet, és az ilyesmi egy szakembernek mindig érdekes, hiszen ez a tudomány és a művelt közvélemény egyfajta találkozására utal.

Szerencsére a regényben nincs semmi didaktika és tudományoskodás. Először a hetvenes-nyolcvanas évek realista stílusa látszik, a szokott népi életrajzok vagy a Kodolányi-féle visszatekintő önelemzés hangneme jelenik meg. Önéletrajz, családtörténet a háború előtti zavaros kortól a rendszerváltozás kezdetéig. Egy ember magára eszmélése gyermekkorától megöregedéséig. Lassan felsejlik a különös íz, a narrátor önmagát keresi, mértékletesen, tündőően, de a kellő pátosszal. A történelem zaklatott eseményei és ezek keserves leképeződései a családban és az emberi környezetben szinte elmennek mellette. Az átélt érzelmi reakciók az elsődlegesek az emlékezésben. A vezető szál a kötődések keresése, amelyek a szerző gyakran használt fogalma szerint sajátos ragaszkodások. Ezek többnyire meghiusulnak, nem segítik a felnövekvő, majd az életben sodródó, alkalmazkodni próbáló fiút, felnőttet. A ragaszkodás sokféle jelentésű Rottnál. Érzelmi támaszkeresés, várakozás és reménykedés valami megerősítésben, érzelmi válaszban. De mindenekelőtt valamiféle belenyugvás, beletörődés, a változtatási döntések halasztása, a kilépések és eltávolodások gondolatainak elfojtása. Az élet így szinte elsuhan, közben kényelmetlen, időnként kínzó, bizonytalan életérzések zűrzavara kíséri a történéseket.

Rott finoman, szinte elegánsan tudja ábrázolni a kort és a világot a maga lehúzó, kedvet romboló hangulatával és a cselekvési mozgástér súlyos kötöttségeivel, anélkül hogy az érző és visszaemlékezéseiben önvizsgáló szubjektumot mentesítené a felelősség alól. Ugyancsak mértékkel, a pszichologizálás még nagy alkotókat is gyakran megkísértő sablonjai nélkül rajzolja meg, hogy milyen meghatározó jelentősége van a gyermekkorának az érett, vagy akár már öregedő ember életében, lelkvilágában is.

A regényt az első harmada után már nehéz letenni, mintha valami izgalmas cselekmény végkifejletét akarnánk megismerni, közben már világos, hogy nem fog történni semmi, hétköznapi, átlagos emberi eseményekről és ellentmondásos érzésekről lesz szó, nincs katarzis és nincs megoldás.

Viszont lehet azonosulni a személlyel és a történettel, a szöveg nem akar befolyásolni, de a figyelmes olvasó átéli a szomorú megrendülést. Ilyen volt – kivált akik akkor éltünk – az életünk, és ezek az átlagos magyar (vagy inkább közép-európai?) élet lassan zajló eseményei és zavaros, sokszor lefojtott rezonanciái.

Buda Béla

Gondolatgyűjtemény: útikalauz

Szilágyi Roland: *Megosztom veled*, Napkút, Bp., 2012

Elmélkedésre, összevetésre csábító gondolatgyűjtemény. Átélt, megszenvedett, letisztult, olykor egymással perlekedő életigazságok. Aforizmák, azaz: aranymondások, aranyigazságok, velős mondások... Így kezdődik: „az élet igazán ott kezdődik, ahol a legtöbb ember számára véget ér. Túl a társadalmi és a szülői kondíciókon, túl az ego korlátain, túl a kártékony gondolati és cselekvési mintákon, túl a szavak szintjén megfogalmazható tanításokon...” Akkor máris le kellene tennünk, hiszen a gondolatok a szavak segítségével vannak megfogalmazva, persze Wittgensteinnek is igaza van. Nem tesszük le, mert kérdező és kereső emberek vagyunk. „A kérdéseidről függ, hogy milyen válaszokat találsz.”

Megszenvedett igazság, kapcsolatok múltjának rajta: a jó kérdéseket tanulni kell. Néha mennyire bosszantó egy kérdés, vagy az, ha egyáltalán nem kérdeznek. Régi, bölcs tanács: ha gondjaid vannak,

menekülj alkotásba. Ezt így formálja a szerző: „Az alkotás, a teremtés minde nélkülött öncélú: boldogabb leszel tőle. Ha te örömet leled benne, örömet fogja lelni benne más is.” Mindenki találja meg a maga alkotási lehetőségeit.

A legnagyobb veszély (euroatlanti) életmódunkban a halmozásban van. A 'még több'-ben, a 'soha nem elég'-ben: „Ha a fizikai szükségleteid kielégülnek, vágyaid lépnek a helyükbe; ha szerényebb vágyaid kielégülnek, nagyobbat álmodsz, mert úgy érzed, a jelenleginél több is elérhető számadra.” A szerzésről, a halmozásról lemondani föltehetőleg azért nehéz, mert evolúciós oka is van. Ha egy van, legyen több is. Talán nem késő a figyelmeztetés, észrevenni az orrunk előtt vagy karnyújtásra lévő, nagyon egyszerű, az emberiség által kitalált és gyakorolt tevékenységeket. Szilágyi Roland akár egy közművelődési program részeként is ezeket ajánlja: „A sok pénzen megvásárolható szórakozások azért oly csábítóak, mert külső forrásból táplálkozó, újra és újra átélhető, intenzív élményt biztosítanak az egyén számára. A kevés pénzből megvalósítható, minőségi szórakozások és élmények ezzel szemben kellő intellektuális, érzelmi, spirituális háttérrel feltételeznek, amely lehetővé teszi az olvasás, az alkotótevékenység, a tartalmas beszélgetés, a játék, a meditáció, a művészet, a természet, az apró, mindennapos tevékenységek örömét és élvezetét.”

Lehet program: gyorsuló idő helyett a lassuló idő. Olvasás, beszélgetés, alkotás, játék, természet, mindennapos apró tevékenységek... Valójában minden gondolat, üzenet, intellemt a boldogságról, a boldogulásról és a megtalálható boldogsáért szól. A boldogság egyéni útjairól. Ebben főszereplők a jól megfogalmazott kérdések, az alkotás öröme, az alapvetően nem pénzen megvásárolható tevékenységek. Van esély arra, hogy önmagunkra találjunk: „Merj szegregálni és nemet mondani! Véd meg az elmédet más emberek negatív gondolataitól, manipulatív médiaüzenetektől, a világban uralkodó káros trendektől, egyének destruktív életmódjától.” Keleti filozófiáktól, életbölcseiségektől átitatott, jó szándékú útikalauz egy értelmesebb, boldogabb és talán hasznosabb élethez.

Balázs Géza

„Ki meddig”*

Bevezető szavak Lászlóffy Csaba ikerkötetéhez

Távolról és nagyon személyesen szeretnék indítani: azt mondanám el, honnan ered Lászlóffy Csabával való ismeretségem. Nevét, munkáit természetesen ismertem, de egy pályaművének olvastakor valami olyasmit éreztem, mintha valamelyik nagyon közeli barátom, sőt talán a testvérem beszélne, nem is hozzám, hanem helyettem... Ez a vers a szép Karinthy-parafrazis, *A tálentom ára*. Hogy mi fogott meg benne? Az időjáték: a múlt (Karinthy ideje) és az akkori jelen (a vers 2000-ben született) egymásra hangolása, a nagyon negatív korjellemzők összezsengezése, és ami a fő: a mindennel szembeszegülő dac, a hit: „– hinni muszáj! akárhogy is vesszük, ma nem akar megdőglenni még Európa. Ámen...” Ez a nagyon rokonnak érzett emberi tartás egy másfél évtizedes barátságunk lett az alapja, a távolból és a távolba jöttékmentek, sőt máig jönnek-mennek a művek, levelek. Talán ennek az egyre erősödő barátságunk köszönhetem

a felkérést, hogy beszéljek a most megjelent két kötetéről.

És megint az az erős ütés a gyomorszájon, ugyanaz a heves szívdobogás, mint akkor. Megint azt írja Csaba, amit én érzek, gondolok – csakhogy ez az érzés és gondolat homlokegyenest az ellenkezője annak a bizonyos Karinthy-versnek. Hiszen megint világunkról ír, még hozzá, Huxley szarkazmusát idézve: szép, új világunkról. „Ahogy az advent jött, érces fagyok / csillogásával, mint szép, új világra / a terror: bennem mindent szétzilált / az álszentség s szónoklatok dagálya.” (I. 29., a római szám a kötet száma, az arab szám az oldalaké, a továbbiakban is így.) Mert Lászlóffy Csaba nem szónokolni szeret, hanem gondolkodni, nem dagályos pátoszban harsog, hanem olyan versekben, amelyekben szarkazmus, elégikuság és nemritkán tragikum szól.

Mert milyenek látja ma Európát? „Ághegyek szurkálnak a légbe, tarágak hadonásznak / a hűtlen angya-

* Elhangzott a kolozsvári költő budapesti könyvbemutatóján 2012. május 17-én.

lok után, miközben nő benned a / rémület, hogy Európa rothadása közben egészen / szétfoszlik olcsó úticipőd.” Fontos és pontos a kép: a költő mindig része Európának, részeseül az európai sorsból, tehát nincs már út, amelyre léphet, és nincs cipő, amelybe lábát belebújthatná. Ugyanez a gondolat másutt: „Le-cövekeltem, nincs hova / tovább. Gyászos évek után / nem újul meg már a világ.” (I. 113.). Az *Ars poetica* talán a legkeserűbb, mert József Attila hitvallásának megkérdőjelezésével indul: „Költő vagyok? Kit érdekelne?” – és ezután következnek a szinte káromló sorok a hajdan imádott kultúrát hordozott földrészre: „Európa, gyilkos hecc s mételey; / hány hulla(dék) gödröt koholt. / Bomlott agyat riaszt a kétely: / az értelem csak szolgál volt!”

S a vers végén: „Megzápult próféták, varangyok, / szókészletük másfél arasz, / meg se kell húzni a harangot, / mind saját magára szavaz.” (II. 41.). S a káromlás ellenében egy megértő jelző: a sebezhető. Van benne valami sebezhető. Talán nem gyűlöljük, csak végtelenül elkeseredettek vagyunk miatta. „Szállni, elrepülni a / verejtéktől habzó provincia / felett [nem jelentőség nélküli a szóhasználat: Európa mint provincia, az az Európa, amelynek voltak provinciái, mára lesüllyedt a provinciák szintjére], elhagyni, elfeledni szabályokat, előítéletet; / a káoszról ki – tán a semmi, /

Lászlóffy Csaba: *Pózkod a sebezhetőn* | *Átörökített magány*, Napkút, Bp., 2013

vagy csak az öregség felé lehet”, és a vers második szakaszában vallomásos első személyben: „De hát ki az, aki ezt írja most? (...) kinek szupercsárda hazudta Éden- / hitét vagy – képzetét?” (I. 33.).

Lászlóffy Csaba nem egyes verseket ír, hanem életművet. Nála minden fogalom mindig önmagát jelenti, és viszi tovább a többi versben. Így köszön vissza ebben a versben a korábbi prózakötet címe: *Az Éden kényszerképze*t. Már ott tudja, tudatja velünk, hogy mindaz, amit Édennek mondunk, vagy aminek eljövételében reménykedtünk, kényszerképzet. S az Éden mellett még egy bibliai helység-fogalom kap más, a bibliaitól nagyon eltérő jelentést: a Szentírásban az elképzelhető megtisztulást ígérő Purgatórium is lezúllik Európa szintjére: „Talán

a Purgatórium is egy darab Európa nekünk?” Reménytelenség szakad fel a költői kérdésben: „Álnok magvait érleli még az emberi lét? Bár / (örület!) Isten tudja, mióta kudarcra – bukásra? – / kétértelmű közönyre ítélve a tiszta tudat, s tör / teljhatalomra a csonka.” A versvég bizonyítja, hogy a remény csak költői kérdésben jöhet elő: „jaj, miért ne lehetne kiinni / néhai júdasok vagy jágók / féldecijét, ha senki se bánt? (...) Hulljon bár néma röhej a keresztről, / jobbról, balról s persze középről is a tömegre, / úgyis csak a lator felhangját hallja: ki meddig.” (Feltehetőleg itt is visszaemlé-

kezik a költő Karinthy *Barabbás* című különleges, lélektani novellájára.)

A biblikus nevek használata Lászlóffy-nál nem transzcendens, hitbeli tartalmakat jelenít meg: ugyanúgy az európai kultúra mítoszait képviselik, mint a görög vagy a keleti mitikus archetípusok. Az ótestamentumi Ahasvérusról szóló balladában a teljes romlás képei sorakoznak, gyermekfáraók korcs uralma, melyektől „nem menthet meg mímélés, sem az alázat”, s egy oldallal később a nagyon bölcs Lászlóffy kőtblába vésendő ítélete: „A tömeg soha nem az istent szolgálta, legfeljebb / kölcsönvett kinyilatkoztatásait.” Mindezek következtében: „Gyilkos örvénylések, 'elfolyt a vére' – / rejtélyek áramlatai. Időtlen hérosz-dogmák, / időtlen filiszter-infantilitás.” A vízió után a rémült kérdés: „Ki az, aki még koponyádban lakik?” (I. 21–22.).

A görög mítoszvilág alakjai is üzeneteket közvetítenek. Az *illúzióvesztés alakváltozatainak* első hőse, Próteusz, a teljes szétesés, rothadás, alaktalanság megszemélyesítése, s ahol minden érték szétforgácsolódik, ott nem épülhet meg Horatius büszke *Exegi monumentuma*. Az igazságért, a szülői jussért akár az anyagyilkosságra is kész Oresztész mitológemája ma Lászlóffy-nál ennyit jelent: „elhantolt / eszmék ringatják egymást csontvázkarokkal. / Egy márványlapon vakító hazugság a Nap örök / ragyogása. Az öröklét sorsa máris elorozva.” (I. 124–125.).

Lászlóffy, ahogyan az imént fogalmaztam, Európa része, része sorsának, kultúrájának, minden porcikájában érzi, miként egy szeizmográf, az elkövetkezőket. Ha ő megidéz egy költőt, nem intertextusként, megnevezetlenül, sorok közé rejtve teszi: nincs szüksége az ilyesfajta posztmodern bűvészkedésekre. Az ő modernsége századokat átívelő gondolkodásában van.

Műveltsége felbecsülhetetlen, és biztos érzékkel állítja egymás mellé az irodalomnak azon alakjait, akik azonos célért fogtak tollat. Így kerül egymás mellé Ady és Kuncz Aladár, ha a nagyok örökségéről van szó. „Nincs mit tenni, / az élet keze hamar kifárad, és a nagyok / áldozata már kezd kissé túl hosszú lenni. / Az ellopott jövő! Csak verseket hagyott ránk az idő, s a honorárium ma is: / csataképek és temetőkövek. (...) Na mondd, / mi van még, amit el nem visz a víz?” (I. 73.).

Radnótit idéző versében átvesz egy lényeges gondolatot a nagy elődtől. Nála a költő első személyben szól, elhárítva a félelmetessé vált angyalt: „fordulj el tőlem, félelmetes angyal!” És magát is megszólítja, önmegszólítással: „Amit megtanultál, minden szétesett.” A gondolat előzménye Radnótinál az *Ó, régi börtönök* című versben:

A valóság, mint megrepedt cserép,
nem tart már formát és csak arra vár,
hogy szétdobhassa rossz szilánkjait.

Mi lesz most azzal, aki míg csak él,
amíg csak élhet, formában beszél
s arról, mi van, – ítélni így tanít.

S tanítna még. De minden szétesett.

Így tanít Lászlóffy is minket.

Fentebb említettem a vers beszélőinek személyét. Lászlóffy általában első személyben szól, de a tegező formát kétféleképpen is használja: tényleges hozzáfordulással, megszólításként, illetve önmegszólítással. Ezzel a beszélgetős-párbeszédese formával kivonja magát a posztmodern kedvelte szereplő alá, a maszkos költészet alá; nem bújik senki mögé, senki testébe, saját nevében beszél hozzánk. Nem rejtekezik, nem bújik ki a véleménynyilvánítás alá.

Van két verse – párversek –, amelyekben két költőt állít egymás mellé a *Jelenésekben*: Füst Milánt és Kovács András Ferencet szólítja meg, tegező módban. Költészetük rokonságait, profetikus kivonulásaikat, érzékenységeket, széles világlátásukat motivikus azonosságokkal teszi érzékelhetővé. Füstnél: fájó érzéketlenség, violaszín árnyék, buja ellágyulás, erre válaszol KAF szavaival: az érzéketlenség fáj jobban? A világ ingó, violaszín díszletei, buja ellágyulások (I. 58–59.).

A két kötet viszonyát nehéz meghatározni, pontosabban: azt nehéz meghatározni, miben különböznek, hiszen vérbeli Lászlóffy-versek vannak mindkettőben. A kulcsot ő maga adja meg az *Átörökített magány* első verse utáni szinopszisban, amelyben kétféle énről beszél (II. 7–8.). A kettő közül az egyik jobban illeszkedik a világba, inkább tesz eleget elvárásainak, a másik, az „álombeli remeklés” mozgékonyságával, fantáziagazdagságával képes a másikat is „lendületbe hozni”, s így a keményebb, határozottabb én is veszít szilárdságából, tehát hasonlítani kezdenek egymásra. „a kiválasztott értelem a bevett sémákat tagadva tart az új lehetőségek felé.” Az *Átörökített magány* nosztalgikusabb, több benne az emlékkép, nagyapjáról, apjáról. Ma a tudósok „új szenzibilitásnak” szeretik nevezni ezt a fajta érzékenységet – de hiszen mikor nem volt érzékeny a költészet? mitől „új” ez a szenzibilitás? –, amilyen pl. az *Egy ilyen augusztusban nem csoda* című vers illat-, pára-, melegérzet együtteséből árad.

Már a címe is „érzékeny” egy másiknak: *Üres szekrény s koholt lewendulaillat*, melyben ilyen sorok vannak: „nagyapámat, amint a létrán állva / fényre tart egy aranysegélyű, a padlás pókhálóját remegtető könyvlapot,

/ s pendelybe vagy pokrócba csavart derekú legényke- / apámat a kertben, amint arany- / almafák és ribizli- / bokrok között a megfoghatatlan után tipeg” (II. 33.).

A kettős ént versben is megfogalmazza: „Visszatérő álmod: valaki más vagy / egy csont és bőr alak a fotel fél- / felében ül...” (I. 25.).

Lászlóffynak nem kell könyvtár: az egész magyar irodalom (és nyilván a világirodalom jó része is) jó helyre van rejtve: a memóriájába. Ezért gondolom, hogy a *Beckett-apokrif* sora: „az ég nyílt és becsukódott” (I. 138.) nem született volna meg Weöres Sándor *Harmadik szimfóniájának* sorai nélkül: „Kinyílik a táj, lehunyódik a táj –”.

Lászlóffy Csaba nemcsak erős gondolati költészetet művel, hanem formaművész költő is. Csak néhány metrumot említenék az általa használtak közül: előfordulnak nála adoniszzi kólon és choriambus kapcsolatai (Weöres Sándor és Nemes Nagy Ágnes kedvelték ezt a ritmust), ír hexametert (*Új jelenésre váró ivadékaim*), a *Song* két adoniszzi kapcsolata, ugyanilyen az *Etüdök – '58*, ír haikukat, a *Csokonai-ekviemhez* sajátos formát talált ki. A *Sejtek szonettjét* én tükörszonettnek nevezném, amelynek sorai egy vízszintes tengely mentén fordított sorrendben követik egymást.

És ez csak néhány gondolat, amit erről a két kötetéről itt módomban állt elmondani. Hadd zárjam úgy, ahogyan elkezdtem: személyesen, de most közlőre indítva: ismét testvér-gondolatokat olvasok, testvér-érzelmekek, aggályok, félelmek sötétítik el a hajdani szerethető és szeretett Európa-képet. Lászlóffynak, mint mindig, most is igaza van. Bár ellenkező előjellel szólna belőle a próféta!

Szepes Erika